

ПАМЕТ ЗА ГЕОРГИ ЗАРКИН С РОМАНА МУ „ЧЕСТ“ –

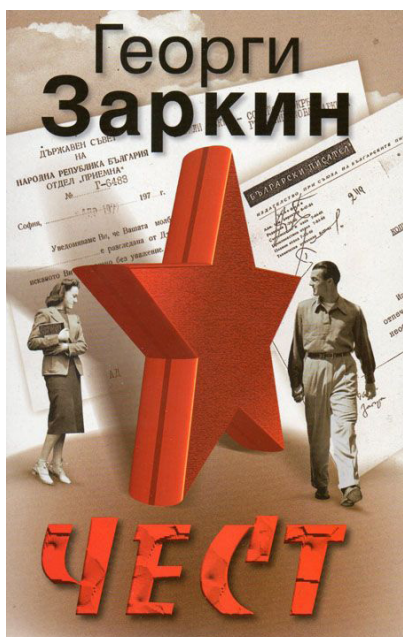
ЛЮБОВ ПО ВРЕМЕ НА БЕЗЧЕСТИЕ

Теменуга Тенева

REMEMBERING GEORGI ZARKIN AND HIS NOVEL *HONOR* -

LOVE IN A TIME OF DISHONESTY

Temenuga Teneva, Shumen University, Bulgaria

Заркин, Г. (2015). *Чест*. София: Лъчезар Заркин.

През 1968 г. в редакцията на издателство „Български писател“ се получава ръкопис на роман. Подателят е познат в някаква степен на редакторите предимно като журналист, но необичайното в случая не е толкова заявяването му като писател, колкото мястото, откъдето е изпратен ръкописът – затворът в Стара Загора, където авторът му, 27-годишният тогава Георги Заркин, излежава 6-годишна присъда по обвинение, че „през 1965/66 година е образувал и ръководил група, поставила си за цел да събори, отслаби и подрони народната власт“

(Zarkin, 2016, p. 102). Как текстът е бил написан и излязъл от зоната на „усилено строгия режим“, за да достигне до редакцията, е отделен драматичен сюжет, но по-важното е, че е бил прочетен и на 11.12.1968 г. в затвора се получава „становището“ на завеждащия отдел Атанас Наковски: „Издателство „Български писател“ не може да отпечати романа Ви „Чест“, тъй като му липсват необходимите качества“ (Zarkin, 2015, p. 7). Какви точно са необходимите качества, не става ясно, но се създава внушение за демократичност – „Български писател“ не се е повлиял от политическия статус на автора, обърнал му е внимание, просто творбата му не става.

Защо е необходимо спомнянето на този случай? Какво провокира говоренето за Георги Заркин и неговия неиздаден преди 50 години ро-

ман в сегашността ни, когато, както посочва Дерида, „всичко може да бъде прочетено (респ. „издадено“ – бел. моя Т.Т.) като литература“ (Derrida, 1992, р. 46), но все по-малко от него си заслужава четенето? Половин век е сериозна дистанция за оценка на един живот, на едно време, на една художественост. Романът „Чест“ създава памет за своя автор не толкова като писател, колкото като човек, чиято съдба разказва безчовечието на тоталитаризма в най-арогантния му вид – под привидностите на социалните, личностните, естетическите ценности.

Краят на 60-те години в българската литература е един от най-интересните моменти в естетически и социокултурен аспект. В прозата това е времето на Радичковия бум, променил представите, че не може да се пише за неща отвъд социалистическия реализъм. Книжната му поредица започва със сборника разкази „Свирепостта“ (1965), последван от романа пътепис „Неосветените дворове“, отново сборници с разкази – „Козята брада“ (1967), „Вятърът на спокойствието“ (1968) и „Барутен буквар“, както и сценариите за „Горещо пладнѐ“ (1966), „Привързаният балон“ и „Суматоха“ (1967). През 1967 г. Васил Попов издава книгата, която „предизвестява смъртта“ на българското село – „Корени“, излизат и „Диви разкази“ на Николай Хайтов. Успоредно с тези и други примери, нарушаващи по различен начин идеологическия канон, се развихря „администрираната литература (...) Литературните институции, задължителна част от високия официоз, са създадени и натоварени със задачата да наблюдават, коригират, наказват или направо да отстраняват.“ (Alipieva, 2010). Реакциите на поети, писатели, художници на събитията в Чехословакия през '68-ма са наказани с масови уволнения: Андрей Германов, Радой Ралин, Борис Димовски, Александър Геров и др. са отстранени от длъжностите, на които работят.

В подобен контекст отказът за отпечатването на „Чест“ не е никаква изненада въпреки заглавието, което заявява една от най-уважаваните добродетели не само на социалистическата, но и на националната ни традиция въобще. Изненадващо е по-скоро творческото решение на сина на убития от комунистите през 1944 г. Атанас Заркин и продължител на идеите му за отвоюване на „истинската свобода за народа“, писалият протестно писмо до Тодор Живков малко след завършването на романа си, авторът на „Марш на българските политзатворници“, за които „провинения“ получава още две вътрешни присъди от 5 години. Защото Георги Заркин не създава сюжет, с който да пропагандира политическите си възгледи, а разказва история...за любов. И за честта, която я опазва въпреки изпитанията на изпълнения с ценностни противоречия свят на човешките отношения във време на социални илюзии и духовно лицемерие.

Всъщност колкото и различна от съдбите на героите му да изглежда, личната история на живелия само 37 години и жестоко убит в затвора автор на „Чест“ също е подчинена на любовта – към родина, народ, близ-

ки – подхранвана от идеалите на четените и отбелязани в тефтерчето му 70 имена на български и световни поети и писатели, сред които Ботев, Дебелянов, Чинтулов, Петко Славейков, Данте, Гьоте, Шекспир, Есенин, Омар Хаям, Пабло Неруда, Сервантес... Те добавят към образованието на завършилия зоотехническия техникум и полувисшия институт по кинематография Заркин един много по-широк поглед и критицизъм към случващото се около него. Работата му като фоторепортер и журналист във в. „Земеделско знаме“ изразява неговото неспокойство и настоятелност в търсенето на истините, притулени от политически директиви и лозунгови клишета за напредъка в благосъстоянието на обществото.

Писмото на политзатворника Заркин към Тодор Живков започва с описание на българската действителност, надхвърляща ужасите на Дантевия „Ад“: „Ако Данте беше жив и живееше в условията, в които живеем ние, работниците и селяните, той би разбрал, че картините, които е описал в неговия „Ад“, са истински рай в сравнение с днешната горчива комунистическа действителност“ (Zarkin, 2016, p. 93). И продължава с обяснението на себе си: „Аз не съм искал и не искам богатства, завещано ми е само едно – да обичам хората и България (...) И в смъртта бих отдал себе си, бих станал стъпало, по което да се изкачат бъдещите поколения“. По-нататък с идеализъм, вярващ в неизбежната справедливост и с надеждата, че ще бъде чул, Заркин излага виждането си за реалността – на погубеното от кооперативите българско село, на експлоатацията на женския и детския труд, на псевдодемокрацията, обслужваща диктаторския режим, на нравствената деградация в обществото и празната реторика в литературата на „социалистическия реализъм“.

Ясно е, че подобна дързост няма как да остане без последствия, и Заркин понася следващите си две присъди, вместо да изчака послушно приключването на първата, за да се прибере при съпругата и невръстния си син. И въпреки условията на „усилено строгия режим“, пише тайно – поезия, детски приказки, сценарии, публицистика... На листи от тетрадка, на случайни парчета хартия, на всичко, което успее да получи и още по-трудно – да изпрати на близките си. Малка част от написаното успява да бъде съхранена и по-късно издадена от неговия син, на когото Георги Зарков завещава своята любов и човечност. В този смисъл създаването на романа „Чест“ е едно от най-необикновените събития не само в неговия живот, а и в обществената ситуация, поради която и въпреки която то се случва. Защото, макар да не е публикуван, самото достигане на романа до институцията, която трябва да го валидизира като културен факт, е пробив в системата на нейната сигурност.

Що се отнася до литературните качества на „Чест“, честното отношение задължава да се каже, че творбата не се отличава с художественост, която да я съотнесе както към естетическите тенденции на времето, когато е създадена, така и към някакъв по-универсален контекст. Сюже-

тът на историята за трагичната любов между възкръсналата от мнимо смърт Красимира и бъдещия инженер Венцислав следва структурата на епическото повествование. Тя преминава през изпитанията на опознаването, обричането, намесата на близките с измама в отношенията им и последвалата раздяла, за да достигне до духовното им единение на финала – въпреки разстоянието между женския и мъжкия манастир, където двамата герои приютяват душите си. Но самите събития са предадени с повече патос и наивитет, отколкото с внушение за достоверност и реалистичност. Авторът познава различни художествени техники за излъчване на послания и натоваарва с много (понякога прекалена) символика имената, поведенческите жестове, пространствата, природните и социалните описания. Но не постига мярата и оригиналността, която да придаде на творбата му тази естетическа индивидуалност, която би я направила забележима и значима в многогласието на литературния дискурс.

Недостатъчностите на романа обаче са напълно обясними. Когато го пише (само за няколко месеца), Заркин е едва на 27 години – много са малко писателите, успели да създадат значими произведения в този жанр толкова млади. Защото той изисква определени житейски натрупвания, отлагания, способности за обобщения, които се случват в един по-късен етап от личностното и творческото развитие. За написването на роман е необходима и определена дистанция от времето, за което ще се разказва. За да се видят колкото се може по-обективно процесите и отношенията, породили значимите проблеми и провокирали автора да създаде една художествена картина на това време в неговата многоликост (Вазов пише своя първи и първия български роман „Под игото“, след като навършва 40 години и 15 години след събитията на Априлското въстание, докато „Епопея на забравените“, която разгръща същата тема, но по лиро-епически начин, е създадена само 5 години след 1876). В „Чест“ такава отстраненост, отдалеченост от времето на събитията няма. Без да се уточнява, от показания начин на живот и някои от случките в романа (скъсването на язовирната стена, например) става ясно, че Заркин пише за своето време. И макар да е пространствено отделен (в затвора) от външния свят, продължава да е „вътре в събитията“ му, да го преживява емоционално, което води до някои прекалявания и не му дава възможност да постигне цялостност и убедителност на повествованието.

Все пак романът излиза в публичното пространство – за първи път през 2008-ма, 40 години след написването му, а второто му издание е от 2015-та година. И двете публикации са дело на сина на Георги Заркин – Лъчезар, посветил много усилия да проясни и покаже не само истинските факти, свързани с живота и смъртта на баща си, но и творческото му лице¹. А изчерпването на книгата е безспорен знак, че тя е намерила своите читатели въпреки отдалечеността им от времето на написването ѝ или може

би точно заради това. Защото в не съвсем умело разказаната история има много моменти, представящи позиции и схващания, които оформят мисленето и ценностите на днешния човек. В разговорите между Красимира и Венцислав, в последвалите им решения да заменят социалното с духовното (на манастира) пространство прозвучават убежденията на автора за същността на любовта и вярата, които, ако са истински, не могат да бъдат засегнати и унищожени от обстоятелствата – лични, обществени, идеологически, исторически. И могат да се окажат единственото спасение от фалша и привидностите на материалната действителност. Възгледите на Георги Заркин по тези две ключови екзистенциални теми, които в неговия свят са почти табуирани и заместени от пресметнатата любов и сляпото доверие в системата, са изпреварили с 30 години времето, в което са споделени, и вероятно също са част от причините за отказа за публикуване на книгата.

За мен прочитът на „Чест“ се оказа повод за достигането до една необикновена личност с душа на дете и дух на боец, съвременен Дон Кихот, син, съпруг и баща, българин, у когото държавата не успява да убие родолюбца. Защото, както казва героинята му Красимира, не можеш да намразиш някого (нещо), след като истински си го заобичал, дори да те предаде. И в наши дни, 50 години след 1968 г., когато е завършен романът, а руските войски прегазват порива към независимост на Чехословакия, си заслужава спомнянето на хора като автора на „Чест“ и платената от тях цена в името на едно по-човечно съществуване. За да не се повтарят ситуации като самозащитата на Георги Заркин след втория му процес в затвора, написана върху носна кърпа със собствената му кръв: „Защита! Родих се човек. Живея като скот. Но това не ще ми попречи да умра честен“ (Zarkin, 2016, p. 143).

References

Alipieva, A. (2010). *Literaturata i obshtestvoto prez 60-te godini na XX vek. Kakvo pokazva autopsyyata?* In Alipieva, A. *Bulgarskata poezia ot 60-te godini na XX vek. Na povarhnostta. Pod povarhnostta*. Varna: LiterNet https://litenet.bg/publish/aalipieva/poezia_60/literaturata.htm [Алипиева, А. Литературата и обществото. Какво показва аутопсията? В: Алипиева, А. *Българската поезия от 60-те години на XX век. На повърхността. Под повърхността*. Варна: LiterNet, 2010 https://litenet.bg/publish/aalipieva/poezia_60/literaturata.htm].

Zarkin, G. (2015). *Chest*. Sofia: Lachezar Zarkin. [Заркин, Г. *Чест*. София: Издателство „Лъчезар Заркин“, 2015].

¹ В книгата на Лъчезар Заркин „Вулкан“ е събрана документацията от съдебните дела на баща му, някои негови писма и поетически текстове.

Zarkin, L. (2006). *Vulkan*. Sofia: Laki-62. [Заркин, Л. *Вулкан*. София: Лъки-62, 2006].

Derrida, J. (1992). "This Strange Institution Called Literature": An Interview with Jacques Derrida. In D. Attridge (Ed.). *Acts of Literature: / Jacques Derrida*, New York/London: Routledge, 33-75.